

A székesyudvarhelyi ev. ref. kollegium
Ifjúsági Könyvtára.

Könyvt. sz.

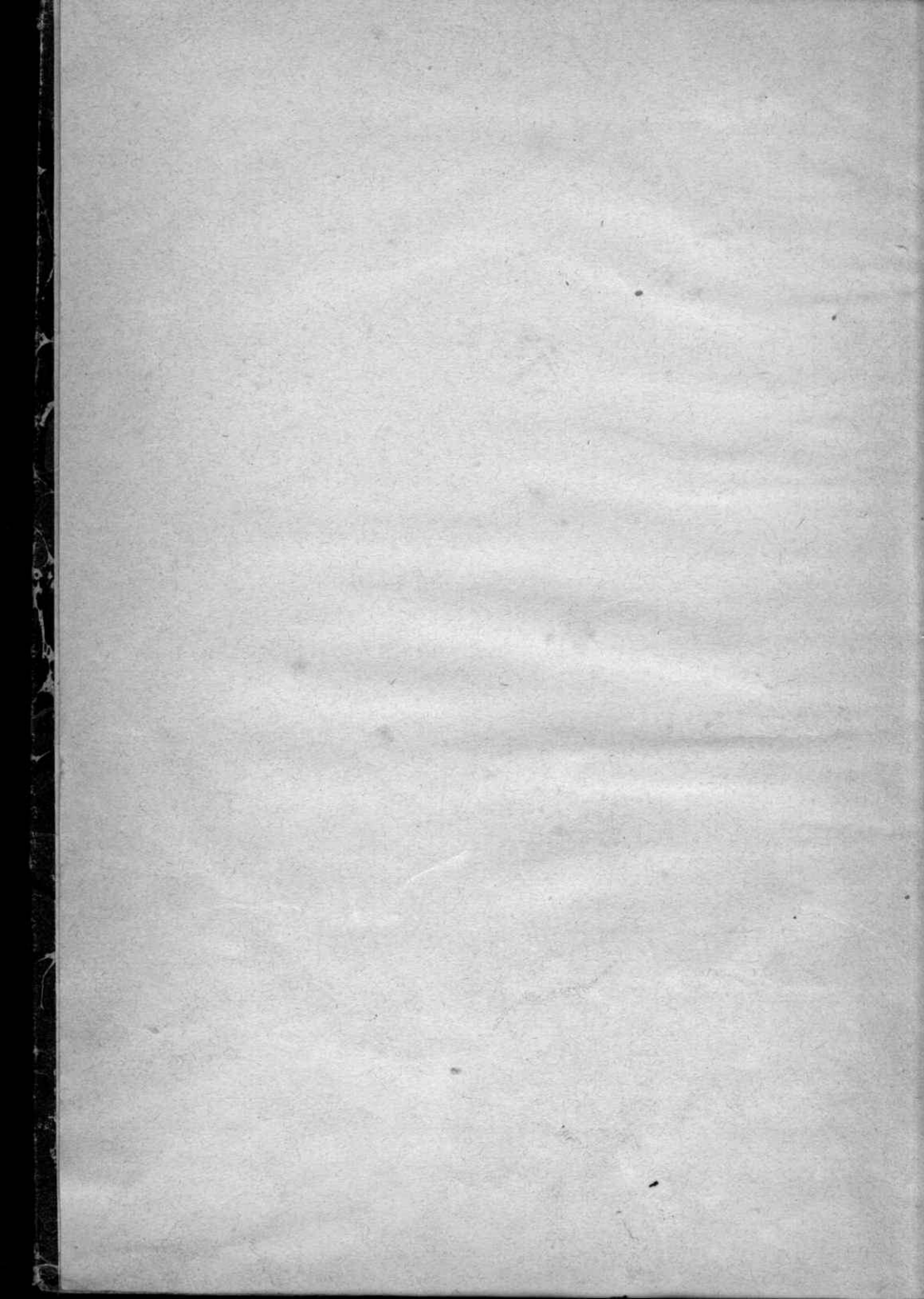
1410

III. 783

A könyvek kimelését, épségben és tisztán
való tartását figyelembe ajánljuk a nemes ta-
nuló-ifjúságnak.
Választmány.

7813

2.50.11

IMÁK ÉS BESZÉDEK

A SZÉKELY-UDVARHELYI

EV. REF. COLLEGIUM ÉPÜLETÉNEK

FELSZENTELÉSE ALKALMÁVAL

1888. ÉVI OKTÓBER 14-ÉN

481

MONDOTTÁK:

SZÁSZ DOMOKOS,
ERDÉLYI REF. PÜSPÖK,

SZÁSZ GERŐ,
EGYHÁZKERÜLETI KÖZJEGYZŐ,

NAGY LAJOS,
COLLEG. FÜGÖNDNOK,

GÖNCZI LAJOS,
IGAZGATÓ-TANÁR.

A FELAVATÓ-ÜNNEP EMLÉKÉRE KIADTA A COLL. ELŐLIÁRÓSÁG.

BECSEK D. KÖNYVNYOMDÁJA SZÉKELY-UDVARHELYT.
1888.

IMÁK ÉS BESSZÉDEK

A SZERKÉLY-ADVAZGATÁS

EV. RÉG. COLLEGIUM GRÜNTHER

BEISZENTETÉS ALKALMAVAL

1881

1882. ÉVI OKTÓBER 14-ÉN

MONDOTTÁK

SZASZ GÉNY

BANKHATÁRI KÖNYVTÁR

GÖNGÖZ LAJOS

HATÁRTÓZÁS

SZASZ DOMOKOS

REKOLLEKTÓRIUM

NAGY LAJOS

REKOLLEKTÓRIUM

A FÉLÉVÉ-ÜNNEP EMLÉKÉRE KIADTA A GY. EGYETEM

NYELV ÉS IRÁSKUTATÁS
A GY. EGYETEM KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZVETLEN KÖZVETLEN
KÖNYVTÁRÁNAK
KÖNYVTÁRÁNAK

I. I M A

a sz.-udvarhelyi ev. ref. collegium új épületének fölszentelési ünnepén.

A székely-udvarhelyi ev. ref. templomban

tartotta:

Szász Domokos,

erdélyi ref. püspök.

„**M**agas hegyre menj föl, Te örömmondó Sion! Emeld föl a te szódat s mondjad a Juda városainak: Imhol a ti Istenetek, mert eljött nagy hatalommal az Úr, ki-nek karja erős!“ (Ézs. 40. 9—10.)

Profétád e szavát vesszük ajkainkra, midőn imádásodnak e magasságos szent helyén egybe sereglettünk, s áhitattal borulunk le előtted, ki voltál s vagy nekünk megtartó, megáldó Istenünk, népeknek atyja, menny és föld mindenható Ura!

Mert örömmondó ma a te Sionod s a hálaadásnak szózatot nyelvének magasztal téged, kit nem hiába hívott segítségül, midőn rávetette kezét a szent munkára, hogy romjai fölött az ónak építsen új hajlékot.

Új hajlékot szent neved félelmének, mely minden bölcsesség kezdete, s feje. Új hajlékot a tudománynak, mely kijelentésed szerint lelkünk égő világossága és az életnek kútfeje; mely nélkül nincsen semmi jó s elvész

a nép. Új hajlékot a tiszta erkölcsöknek, hogy elhíntessenek azoknak magvai a jóra, nemesre fogékony szívekben, teremni gyümölcsöket áldásul az egész életre. Új hajlékot a haza szeretetének, hogy uralkodjék az győzedelmeskedve ellenállhatatlan erővel a gyűlölködés, s lelkisötétség minden hatalmasságai fölött.

És te, seregeknek hatalmas Ura! ki tűznek és felhőnek oszlopában jelentél meg hajdan népednek előtte, hogy eljuthasson a szolgaság házából az ígért földjére, ki vezérelted a mi őseinket is, midőn egyik kezökben fegyverrel, a másikkban a világosság szövéténekével vívták ama nemes harczot; ki a letűnt századok nagy rázkodásai közepette annyiszor nyilvánvalóvá tetted megsegítő jobboldnak csudálatos erejét: megmutattad most is, hogy jó véget ér, a mi szent nevedben kezdetett, mert erős a te karod, mint volt kezdetben, midőn egy véghetetlen világot teremtettél. Fenn szóval hirdetjük azért a Juda városainak: *Im hol van a mi Istenünk, nagy hatalommal eljön az Úr! kinek karja erős!*

Segedelmeddel, oh Uram! gyönyörű diszében, s magas méltóságában fölépült az új hajlék, s ha nem magasztalnánk téged mi, élők, megszólamlanának annak kövei, a melyek — habár nincsen nyelvök — szent neved dicséretét hirdetik. Hirdetjük mi is, s az ég négy tájéka felől megjelentünk itt, hogy bemutassuk előtted a hála áldozatját, örömrző szívvél, örömmondó szóval.

Nagy a mi szívünknek öröme, mert az az új hajlék vallásos hitünknek maradandó alkotása, anyaszentegyházunknak ékessége, magyar fajunknak, nemzetünknek erőssége, s mindazok számára, kik annak fölépítésében buzgólkodtak, a hálás emlékezetnek Pantheona. Nagy a mi szívünknek öröme, hogy anyaszentegyhá-

zunknak e hála ünnepében hit- és fajkülömbőség nélkül, közelből s távolból részt vesznek annyian, ékesen szóló bizonyosságul annak, hogy a fölvilágosodásnak, a művelődésnek terjedése kibékíti az ellentéteket, közel hozza és szent összhangzásba egyesíti a sziveket; bizonyosságul annak, hogy ez a mi ünnepünk a testvéries szeretetnek győzedelmi ünnepe. Hálaadással magasztalunk tégedet oh örökké áldandó Isten! ki lelked által megvilágosítod az elméket, megszenteled a sziveket.

Neked szenteljük azért mi is az új hajlékot az éltető vallásosságnak, az elméket fejlesztő tudományoknak, a sziveket boldogító tiszta erkölcsöknek, a lelkeket egyesítő honszeretetnek szent házát. Csak a te lelked mivelheti azt, hogy megelevenedjenek a holt kövek, s legyenek magas rendeltetésök szent céljaira fölszentelve. Hadd ragyogjanak azok a világosság fényétől, hadd visszhangozzák az igazság beszédét, s az egymás nyomába lépő fiatal nemzedékek számára szolgáljanak édes otthonul a szeretet által. Csak a te lelked mivelheti azt, hogy mindazok, kiket anyaszentegyházunk bizodalma hív és küld, hogy legyenek az intézetnek hű gondviselői, a törvényeknek őrállói, ifju népünknek oktatói, nevelői fenséges küldetésök érzetétől áthatott szívvel, mint eddig, ezután is betöltsék tisztóket, hogy neveltessenek abban az Úr házában plántái, az anyaszentegyháznak, a hazának hű fiai, Isten és emberek előtt kedvességben tündöklők.

Hozzád esdeklünk azért örökké élő, mindenható, s örök szeretetű Isten! hogy védelmező jobbodnak nagyságos erejével öleld körül azt a hajlékot, hogy megóva az enyészet hatalmától, az idő viharaitól, az emberöltők hosszas során át szolgálhasson szent célzataira. Hozzád esdeklünk megvilágosító, s megsegítő lelkednek erejéért,

hogy hassa át abban az elméket és sziveket az igazság
 utáni esengésnek, a tökéletesedés útján folyton való
 előhaladásnak, a fölvilágosodásnak és emberszeretetnek
 te tőled mindig megáldott szelleme. Ez áldott szellem-
 nek győzedelméért esdeklünk hozzád, hogy haladjon az
 diadalról-diadalra, szentelt nyomdokain azoknak, kik az
 elmúlt idők rendén tündöklöttek, mint ez intézetünknek
 szóval, tettel, ádozattal megalapítói, hű munkássai, jól-
 tevői, kiknek megdicsőült árnyai lelkünk tekintete előtt
 a hála és öröm e szent ünnepén égi hajlékaikból alá-
 szállanak mind, s hitünk szerint velünk együtt ünne-
 pelnek. Oh áld meg ünnep szentelésünket áldások adó-
 ja! Keltsd mindig lobogó lángra szívünkben azokat a
 fennkölt érzelmeket, melyek e pillanatban mindnyájun-
 kat fölemelnek, áthatnak, s lélekben egyesítenek. Áld
 meg bennünk, általunk hazánkat, nemzetünket, mely-
 nek javáért kell élnünk, hittel küzdenünk, s ha úgy
 akarod béketűrőssel szenvednünk. Áld meg fenséges
 családjával együtt igaz voltának, atyai jóságának magas
 székén, felséges trónján a Királyt, ki a haza alkotmá-
 nyának, békességének, hitünk szabadságának, templo-
 maink és iskoláink szent érdekeinek te tőled küldött
 bölcs, igazságos, hatalmas és kegyelmes Védelmezője.
 Áld meg anyaszentegyházunkat hitében erővel, szívében
 szeretettel, küldetése útján nem lankadó buzgalommal,
 hogy haladhasson mindig előre, dicsőségére szent ne-
 vednek, javára a hazának. Áldj meg minden egyházat
 bármily hitet vall, bármily nyelven magasztal is téged,
 élő hittel, munkás szeretettel, s tartsd fenn azok között
 s mi közöttünk az egy közös célra törekvés egyesítő
 érzetét, a testvéries indulat szent kötelékeit. Áld meg
 e nemes várost, ennek minden rendü, rangu, hitü kö-

zönségét, magyar fajunk nagy erősségét, a nemes székely nemzetet, s annak minden hű gyermekét. Áld meg e nemes városban a mi gyülekezetünket, melynek templomában szenteljük e hála- és örömnünnepet.

Ime, áldásod bizonyos reménységében, erejével ama hatalomnak, melyet tőled, s anyaszentegyházunktól nyertünk, vallásos hitünk erősségével a felvilágosodás terjesztésére, az emberiség és hazafiasság erényeinek ápolására, az ifju nemzedékek értelmi és erkölcsi fejlődésének biztosítására, erdélyi ref. egyházkerületünk dicső multtal ékes, s még dicsőbb jövőre hivatott helybeli főiskolájának díszben fölemelt új épületét az Atya, Fiu, Szentlélek, egy örökké élő Isten nevében ezennel felszenteljük, ünnepélyesen megnyitottnak nyilvánítjuk, s rendeltetésének szent céljára átbocsátjuk. Lakozzék benne élet és erő, világosság és békesség, hit és szeretet!

Te pedig, oh kegyelemnek Atyja! örök szeretetnek kimeríthetetlen bővségével szenteld meg szolgád ajkain a szót, s tedd fogamatossá azt, a mit szent nevedben végrehajtott. Miként hajdan választott prófétád felé, hangozzék felénk is tetőled a biztató ígért:

„Meghallgattam a te imádságodat, melylyel könyörögtél előttem. Megszenteltem a házat, melyet épített az én népem, elhelyeztetem abban az én nevemet mindörökké és ott lesznek az én szemeim és szívem mindenkor! (I. Kir. 9. 3.) — Oh légy ott megtartásoddal, segedelmeddel, áldásoddal, oh áldások adója, jóságos Isten, szent fiad a Krisztus által! Amen.

II.

EGYHÁZI BESZÉD.

A sz.-udvarhelyi collegium felavató-ünnepén

a templomban

tartotta:

SZÁSZ GERŐ,

az erdélyi ev. ref. egyházkerület közjegyzője.

Zsolt. 84. 1. Mely igen szerelmesek a te hajlékaid,
Zebaoth, oh, seregeknek ura!

Kedves atyámfiai!

Évezredekkel ezelőtt hangzottak el textusom szavai Izráél népe édes szavu költőjének, hatalmas királyának ajkairól. Birtokában az akkori világ minden dicsőségének, minden hatalmának: van egy hely, mely előtte méltóságosabb a trónnál, felségesebb a királyi palotánál: és ez az urnak hajléka. Nem a jeruzsálemi templom, mely még akkor felépítve nem volt; hanem a szent sátor, hol a frigyládát őrizték. Szerelmes előtte e hely; mert az az urnak hajléka. Ott megtalálja az urnak dicsőségét, kegyelmét, melyet annyiszor kijelentett sokat hányatott népének; ott kifejezheti háláját és csodálhatja az urnak csoda-dolgait; ott mindenkoron vigasztalást, enyhületet talált és lelke fölemelkedett az elmulandóból az örökkévalóságba.

És a mit Dávid elmondott a szent sátorról, évezredek után, mi is elmondhatjuk az iskoláról és éppen ma, midőn isten kegyelméből elérkezett a nap, hogy az udvarhelyi átalakított főtanodát átadjuk az életnek, felavatjuk a jövőendő nemzedékek számára. Mindenütt két épület vonja magára legnagyobb tiszteletünket, melyekből — mint a naphól a sugarak — kiárad a szívnek, a léleknek valódi műveltsége; mely átkeremti, megszenteli, áldottá teszi az egyesek, a családok, a társadalmak, a népek és nemzetek életét: a templom és iskola. Mindkettőnek felséges hivatása: nevelni, ápolni a vallásos-erkölcsi érzelmeket. Testvérek ők, mint Mártha és Mária; egy törül szakadt virágok; egy atyának gyermekei; egy a cél, és ha netalán eszközei különböznek is, de feltétlenül találkoznak egy magasabb egységben.

✦ És ebben az ünnepélyes pillanatban, midőn szívünk csordultig van tele szent kegyelettel az ősök iránt, kik egykoron fundamentumát megvetették és féltő gonddal megtartották számunkra; és szívünk csordultig van tele a kötelesség-teljesítés öntunatával, hogy a korhadtt épületet fölemelve a kor színvonalára, új századoknak adhatjuk át, hogy szolgáljon az örökkévaló céloknak; midőn szent tisztelettel hajlunk meg az áldozatok előtt, melyeket e nemes város és az előljáróság meghozott: elzárkózhatunk-e ama gondolat előtt, hogy bármily pompás maga az épület, csak holt anyag, lelketlen kövek, míg azokat meg nem eleveníti az urnák lelke, mely egykor ott lebegett a vizek felett; — megelégedhetünk-e arról, „ha az ur nem építi a várost, hiában fáradnak az építők,” nem kell-e megemlékeznünk Pál apostol mondásáról: „építtessetek fel a prófétáknak és apostoloknak fundamentumokon, melyeknek belső szege-

letköve a Jézus-Krisztus,“ mert csak akkor mondhatjuk el Dáviddal, *„mely igen szerelmetesek a te hajlékaid, Zebaoth, oh, seregeknek ura!”*

Ti mindezekről megemlékeztetek és mintegy látható jelül, a ritka, de magasztos innepélyt ide, az ur házába helyeztéték át, hogy bizonytságot tegyen az élőhitről. Méltónak nem érzem magamat, hogy ez ünnepélynek tolmácsa én vagyok, és ha mégis itt állok, csak az bátorít, hogy a megtisztelő bizalmat megoldott sarrakkal fogadtam el. Kérlek, legyetek elnézéssel erőtlenségem iránt.

* * *
Atyámiai! Midőn e diszesen felépített és felavatandó főtanoda ünnepélyéről gondolkoztam: erőt vett rajtam az elmerengés hangulata és lelkemet beledobtam az emlékezés tengerébe. Még egyszer visszaéltem azt a tündéri kort, a mely volt, és soha többé nem leszen.

Szent, oh, szent a családi ház: még emlékezete is legyen áldott! Szentek az édes apa figyelmeztető szavai; az édes anya szerető szivéből omló könnyek; aztán, a búcsu az egyszerű falutól: és ott voltunk a kollegium falai között, egyszerre, mint egy nagy családnak, egy valódi köztársaságnak tagjai, egyenlő jogokkal és egyenlő kötelességekkel. És mint a kertész a fiatal plántát nyesegeti, fűrészezi: bizony, magunk is ki valánk téve e gondoskodó eljárásnak. Legyen hála azoknak, kik e munkát végezték. Nekik köszönhetjük ifjukurunknak nap-sugaras részét és azt a boldogságot, melyet megtalálunk ma is, még hajlott korunkban is, a kötelesség betöltése által.

És kikelték sirjokból és lelki szemeim elébe állottak azok a százak és ezerek, kik e kollegiumban me-

ritettek tápláló csöppeket az életnek forrásából. Az egyik mutatta sebeit, a másik koszoruit; ez tanított akarni, amaz engedelmeskedni; az egyik repült fenn, mint a sas, a másik küzdött és meghalt szent hevületeiért, mint az oroszlán; és így tovább-tovább, egész legiója a szellemi harcosoknak, kiknek száma csak az örökélet könyvében lesz felírva. És kérdeztem: honnan az a csudálatos, kifogyhatatlan öserő; ez a termékeny erkölcsi világrend?

Atyámfiak! Tudjátok, honnan van ez? Onnan, mert a gymnasium nem növel szakembereket: theologust, jogászt, orvost, bölcsészt, nyelvtudóst — külön. A gymnasium, csak a tudományok iránt való érdeklődést, szeretetet igyekszik felébreszteni — általában; a lelki erőt fejleszti a későbbi tanulásra. Többet teszen. A gymnasium, egyetemlegesen, lelkesíti növendékeit a szépre, jóra, nemesre és igazra. Eszménye az, hogy a növendék birjon tisztán, helyesen gondolkozni és az erkölcsi törvények szerint — akarni. Nem csupán tanít, hanem növel. Növeli a szívet; tehát, az embert és arra tör, hogy ez utolsó meg is maradjon, még abban az esetben is, ha valaki a gymnasium után nem élhet a tudományoknak. A gymnasialis nevelésnek ez a szavakban ki nem fejezhető érdeme: hogy letörülhetetlen bélyeget nyom a lélekre, mely meglátszik az életnek minden cselekedeteiben.

A mit tanulunk, abból véghetetlen sokat elefedünk. Az emlékezet nagyon hűtelen. De, az a karakter, mely lelkünkben alakul, a benyomások alatt; az az erő, melyet megszereztünk; ama fogékonyság, melylyel képességeinket az erkölcsi törvények iránt való tiszteletre kiformáltuk; az a vonás, mely megadja emberi méltóságunkat: az a gymnasium érdeme; és a mely gymna-

sium e hivatását betölti lelkiismeretesen, arról elmondhatjuk: „*mely igen szerelmetesek a te hajlékaid, Zebaoth, oh, seregeknek ura!*“

* * *

Vagy, azt kérditek tán, atyámfiai: minő eszközökkel oldja meg a gymnasium e magas feladatát?

Mintha azt kérdenétek: hogyan nyílik a virág tavasszal; hogyan érleli meg a nyár a buza-kalász áldását? Mondhatnám: a meleg, a fény, a világosság, a harmat és napsugár által. Vagy mondhatnám: ott vannak a tankönyvek, ott van a módszer, ott vannak a különböző rendszerek. Beszélhetnék a triviumról, quadriviumról, a bifurcatióról, és mit tudom én, még mi csoda nevelési dolgokról, melyek felett évszázadokon keresztül törték fejüket a tudós, a bölcs tanférfiak. Mindezeknek egy értelme volna: a természetben az erő; az emberben az örök-emberi az a hatalom, melytől, ha el nem vonják a természetes feltételeket: a virág nyílik, a kalász megéri, és az ember emberré formálódik, mint a teremtés koronája, mint isten képmása e földön. Engedjétek meg, hogy egy párt főlemlitsek e feltételek közül.

Az első: a humanismus. E jól és helyesen, egész értelmében le nem fordítható szó jelenti mindazt, a mi általában valódi emberi, szemben a brutalitással, a vadállatias szenvedélyekkel; — különösen jelenti az embernek ama kimivelődését, mely szerint jellemében az ethikai és értelmi tulajdonok tökéletes összhangban állanak egymással. — Bocsássatok meg e pedans meghatározásért; de meg kell értenünk e fogalmat; hiszen, ez századunknak nemcsak jelszava, de majdnem éltető levegője.

Az erkölcsök, vagy kötelességek tudománya, amaz élet-bölcsesség, melytől minden cselekedeteinknek belső értéke függ. Öntudatunkban megvan ama kényszerűség, hogy nem az ösztönöknek csupán, hanem örökkévaló törvényeknek engedelmeskedünk, melyek befolyással vannak érzelmeinkre is. Tetteinknek becsét tehát az érzelmek és a cél határozza meg: s ezeknek nemessége adja meg az erkölcsi tökéletességet. Ehhez kell járulni amaz értelmi erőnek, mely ismereteit nem csupán a tapasztalásból vonja le, hanem önálló gondolkodás által fejti ki a léleknek öröklött eszméit. E kettőnek öszhangja teremti a humanismust. És így, humanus ember az, ki mindeniben elismeri azt az ős-jogot, hogy egészet alkothat önmagában, egy önálló világot, egy morális individuumot, kit nem korlátozhat mások akarata, mások kénye, mások szenvedélye; nem emelheti fel a kegy-mosoly, és nem alázhat meg a kényuralom.

E doctrinair-elmélkedésbe azért bocsátkoztam, mert önkintelenül hívott fel rá e szép ünnepély: e főtanodánk felavatása. A kik élén állanak, azokat a bizalom, a szeretet állított oda. A kik reájuk vannak bízva, azokat a szülői féltő gond, a szülői önfeláldozó szeretet bocsátott szárnyaik alá. Az egyetemes cél, hogy a mivelődés közkinccsei felett megosztozzanak és mégis bírja azt mindenki egészen. Itt nincs első, nincs utolsó: elsőek mindnyájan; mért mindannyian emberek, tehát individuumok, tehát önállók. És az így egy célra törekvők szívében önkint kél fel a szeretetnek, az egymást megbecsülésnek nemes érzelme, mely legyőzi a legyőzhetetlent; megveri a romlandó földet és teremt egy elromolhatatlan örökkévalót: a független, a szabad emberek országát. Ez a humanismus érdeme, tisztessége.

És ezt nem döllyf, nagyravágyás, féktelenkedés, vagy hatalmi kérdés címén munkálja, hanem gyöngéd figyelem, leereszkedő barátság és az önfeláldozó kötelességteljesítés által; nem fogad el, de magát adja áldozatul, s oltárain a közboldogság lángjai lobognak. Ezek a humanismus eszközei.

És e lángok, mint a nap megvilágítja az éjszakának sötéttségét, úgy világítanak be az emberiség élet-történetébe. Sugarai elhatnak oda, hol a vakság, babona, előítélet, tartják lekötve az emberi szellemet és szárnyakat ad a léleknek; felkeresi a börtönöket, s így szól: szabadok vagytok; — megérinti azokat, kik zsarnokság alatt nyögnek s lelkükbe sugja: emberek legyetek; — egyesít, mint a szeretet; buzdít, mint a lelkesedés; diadalmat arat, mint az elhatározás, és babért ígér, mint a jövőre bizó erős akarat. Legyőzi a legrettenetesebbet, a halált; mert fényt, világosságot, életet áraszt mindenfelé; szóttöri a korlátokat, a válaszfalakat; — nem ismer különbséget vallás, faj, nemzet között, csak embert ismer. Ez a humanismus célja.

Ez építette föl egykoron e főtanodát, ez újította meg most. Téglái egyiránt dicsőítik a gazdagot és szegényt és midőn felavatjuk és midőn megnyitjuk csarnokait, avagy nem méltán vesszük-e ajkainkra a koronás Dávid szavait: „*mely igen szerelmesek a te hajlékaid, Zebaoth, oh, seregeknek ura!*“

* * *

A második feltétel: a hazaszeretet.

Vagy azt mondjátok, tán, atyámfiai: holott minden érzelmeink, gondolataink, cselekedeteink egyetlen egy magasztos eszmében kell hogy öszpontosuljanak, és ez

a humanismus, az emberiség: mi módon beszélek én mégis amaz alatt járó specialitásról, a hazaszeretetről?

Atyámiai! Nézzetek szét a természet templomában. Amott, völgyeitekben, apró patakok, üde források habjai ragyognak a tündöklő nap arany-sugarában; itt a madarak dala ringatja el lelkünket az ábránd karjain; emitt a virágok balzsamos illata szólít megnevezhetetlen gyönyörre; míg amott a távol kékje ragadja meg figyelmünket. — Szép, fönséges a természet a maga összességében; de, hogy igazán élvezhessük: darabokra kell azt törnünk s vagy az egyik, vagy a másik résznek kell átadnunk érzéseinket egészen és külön-külön.

Szép az emberiség önmagában, mint világot alkotó fogalom! Nem válik-e ki a tömegből egy gyermek-arc, kiért fölálodoznád magadat, mert azt mondod róla: „az enyém!” Nem adjuk-e oda szívünket, lelkünket, vágyainkat, reményeinket annak, ki életünknek fele, mert: „az enyém!” Nem a hálának érzelmével vesszük-e körül mindenek fölött az édes anyát, mert „az enyém!”

Oh, szép az emberiség; meghajlok fönséges szépsége előtt: de ketté szakítom szívemet és jobbik felét adom ennek a darab földnek, mely megajándékoz virággal, illattal, fényvel, ragyogással; mely adta anyámat, hitvesemet, gyermekeimet; mely keblén ringatta, ah, szegényes bölcsőmet, és a mely megnyugtató sirt adott megsiratott kedveseim elhaló porainak; drágák előtttem ennek könyjei, öröme, dicsősége és szégyene, mert ez az enyém; ez az én édes hazám!

Szeressétek hazátokat. Jobban szeressétek, mint a zarándok a hitet, mert ő bolyongván a világban, elvesztheti azt, és elkárhozhatik: de ránk nézve az üdvösség

és az elkárhozás csak itt lehetséges. Jobban szeressétek, mint a fecske fészket, melyet elhagyva, újat talál: nekünk itt kell élni és meghalni. Dicsőséget, fényt, nagyságot, tán találhatunk a nagy világban: de ezen a földön kívül számunkra szeretet nincs sehol.

Szeressétek hazátokat. De ne elrepülő szavakkal, melyeket elsodor az idő, mint a vihar a futó homokot, hanem szeressétek cselekedettel, mely márványba vési nevetöknek emlékezetét. Meg kell ragadni minden alkalmat, hogy hű és méltó gyermekei lehessünk. Áldozék a gazdag, dolgozzék a szegény, a hatalmas parancsoljon, a szolga engedelmeskedjék; küzdjön a férfi, a nő lelkesítsen; még az öregeknek, a betegeknek is van kötelességük: imádkozzanak érte!

Nem feledem egy percig sem, hogy hol beszélek. Magyarország megszentelt földjének e részecskéje, Székelyország, mindig erős, megvívhatatlan bástyája volt, a magyar nemzet nyelvének, szokásainak, aspirációinak, hazaszeretetének; mindig teljesítette a hazaszeretnek kötelességeit, ha élni kellett, és ha meghalni kellett. — Egy ezer esztendőnek végén, új ezer esztendőnek kezdetén, legyen e föld mindig mintaképe a hazaszeretnek. Mindent a hazáért!

Lehetne-e, van-e szebb rendeltetése e fölépített főtanodának, mely ünnepet szentel a máii napon, mint a hazának ajánlani fel fáradozásait, buzgótságát, törekvéseit, erejét, lelkesedését? Századunk nivellál: a gőz, a villany, és a természetnek naponta fölfedezett és azonnal használatba vett erői által. Közülünk, kinek szíve nem reszket meg ama gondolattól: hogy elmerülünk a cosmopolitizmus tengerébe! Annál inkább kell az iskolának azon lenni, hogy fentartsa a nemzeti jellemet,

a fajt, a magyar typust. Hiszen, ha az nem leszünk, semmik leszünk. Ezt teljesített eddig e főtanoda; erre kötelezzük a mái napon. Bizonyára mondom, hogy be is fogja tölteni és ebben a pillanatban megnyugvással ismételhetjük a zsoltáriró szavait: „*mely igen szerelmetesek a te hajlékaid, Zebaoth, oh, seregeknek ura!*”

A harmadik feltétel: isten nevében!

Micsoda? Hogyan? A vallás is! Oh, jól tudom, hogy a mai világban, a felületes gondolkozás nem kedvez a csillárnak. Nagyon hatalmasok vagytok. Elég a föld, minek az ég, melyről azt mondják, hogy semmi. A míg az erőnek teljessége feszíti az életet; míg bírájátok a terhet, míg boldogok vagytok: minek a vallás; kicsoda emelkedik istenhez?!

Hervasszák el csak a könnyek arcodnak fehér, vagy piros rózsáit; repüljen el csak ajkadon az első jaj; törjék csak össze szived a keservek alatt; vágyaid, reményeid, törekvéseid aláztassanak meg a földnek poráig; — álljatok csak meg a koporsó mellett, melyben kedvesetök elhaló pora nyugszik, kinek szellemét valahol megtalálni óhajtjátok, és ajkaitokon bizonyára el fognak repülni eme szavak: „én uram, és én istenem!”

A mi őseink, a ti őseitek elmondották. Ez a vallásos hit volt az, mely megtanította őket szenvedni, áldozni és felépíteni evangyeliom szerint reformált anyaszentegyházunkat. Nézzétek; ott mennek. Most vették le őket a kinpadról, hogy lábaikra, kezeikre bilincset verjenek és rabszolgákként adják el őket a nápolyi gályákon. Egy néhány szegény pap, tanító, kiknek élete addig is nélkülözés, lemondás volt; de hitöket eladni, nem voltak képesek; jellemüket levetkőzni nem tudták.

a világ minden dicsőségeért. — Ott egy másik csoport, munkára vetve kezét: nem a feleslegest, a szükségest hozza áldozatul az urnak oltáira és üldöztetve, verve: e templomokat, melyekben mi — késő unokák — ma is dicsérjük az urat; állít iskolákat, melyekben gyermekeink ma is tanulnak... Világi fény, a földnek dicsősége, az emberek előtt való kedvesség lelkesítette őket, hiszen, mi háládatlanok, azt sem tudjuk, hogy poraik hol pihennek. — Nem; hanem a bennük lakozó hit, a vallásos erő, az egyházas jellem.

Atyámiai! Ha láttatok égető napfényben rajzó kast, vehettétek észre, hogy a nagy gomolygásban a méheket megkülönböztetni, nem lehetett; ha láttatok a vihart végig korbácsolni mezőiteken, utcáitokon, láthatátok, hogy a szemét hogyan repül, gomolyg, sodor magával mindent, a mi szép, tiszta: ez a képe mai korunknak társadalmunkban, hazánkban, annak politikai életében, és hazánkban kívül, a világ eseményeiben. Ki tudna itt csak egyetlen egy pontot megkülönböztetni, melyről hihetné, hogy biztos, hogy arra számíthat? Egyesek és egész nemzetek, nem játék-tárgyai-e a hatalmasok kezében, kik gondolkozásukat, meggyőződésüket minden huszonnégy órában megváltoztatják; kik a másinak szívét, lelkét, becsületét, jellemét dobszóval veszik meg, hogy népeket öljenek ki, nemzeteket irtsanak ki a földnek színéről... Zsodoma pusztulása. Fátyolt e képre!

Férfiakra van szükségünk, kik e névre méltók. Emberekre, kik istenbe bíznak. Erős jellemekre, kik attól el nem állanak, a mit igaznak megismertek. Vallásos, egyházas szívekre, lelkekre, kik isten szent nevében emelik fel a zászlót és szolgálnak az urnak lélekben,

igazságban, a vérnek hullásaig, mind halálig, és követik a megváltót, vissza nem nézván azokra, a melyek hátul vannak. — Ez amaz eszményi világ, amaz idealis ország, melyben minden szép, ragyogó; mely megnyitja a földi ember előtt az örökkévalóságnak kapuit. Ez az egyéni függetlenség; a lelkiismeretbeli szabadság országa, melyet fegyverrel meghódítani, nem lehet; és a mely kutatja istennek mélységeit is. Ez a protestantismus joga, kötelessége, élet-feltétele.

E materialistikus korban; e realis világban, holott minden eladó, minden megvásárolható; és a midőn még is iskolákat építnek, mert érzik, hogy a vásár, a piac nem elég; midőn egy protestáns főiskolát avatunk fel; midőn azt átadjuk az életnek, hogy szolgáljon az idealis céloknak, a szabadságnak, az igazságnak, az erénynek, az emberi méltóságnak; midőn annak csarnokaiban megzendülnek a zsoltáriró szavai: „*mely igen szerelmetesek a te hajlékaid, Zebaoth, oh, seregeknek ura!*“ tehetünk-e mást, szebbet, fönségesebbet, mint hogy azt istennek nevében, a vallás nevében tesszük.

Oh, minő véghetetlenül szép, a romlandóban megtalálni az elromolhatatlant; a végesben a véghetetlent; egy pillanatban az örökkévalóságot! Oh, minő szép, egy vallásos szív, mely hiszen, szeret, remél; mely nem tetetésből, farizeuskodásból hajlik meg néha az urnak házában, hanem szívének mindennapi kenyere, lelkének szüksége, hogy érzelmeit, gondolatait, vágyait, reményeit, egész életét megszentelje a vallásos, az élő hitnek melegével. E nélkül sivár, pusztá, elhagyatott a föld, melyen minden törekvéseink meghiusulnak; ezzel paradicsom, mely számunkra pálmát terem: a sikernek, a a tökéletesedésnek, a boldogságnak diadalmát. — Mert

érezzük; tudjuk, hogy bár testünk a földdé; de a mit
testemben a szem nem látott, fül nem hallott, de a mig
testemben volt, tőle megfényesedett szemem, arcom ki-
pirult, és vérem csörgedezett, mint a hegyi patak: ez
az urnak lelke; az istennek szelleme; maga
az isten! —

Amen.

III.

Nagy Lajos coll. főgondnok beszéde.

(Elmondta a collegium új nagytermében.)

Méltóságos és főtiszteletű püspök ur, szeretett főpásztorunk, tisztelt ünneplő gyülekezet!

Az Isten házában közvetlenül lefolyt egyházi szertartás megható lefolyása alatt, remegve állok e helyre, hogy e tanoda Elöljáróságának nevében és megbízásából, főtiszteletű püspök urat, nagytiszteletű kerületi közjegyző urat, az Igazgató Tanács jelenlevő képviselőit, a testvér tenodák küldötteit és mindazokat, kik ezen collegiumunkra nézve annyira jelentőségteljes ünnepélyre megjelenni, szíveskedtek: üdvözöljem, hogy különösen szeretett főpásztorunk és hű társa, kerületi közjegyző ur iránt való mély tiszteletünknek és hálás köszönetünknek adjak kifejezést azon megbecsülhetetlen jószágukért, hogy nem kimélve sem időt, sem fáradságot, ez ünnepélyre nemcsak megjelentek, hanem ezt tényleges közreműködésük által emelték az Isten házában tartott beszédeik, imáik által megszentelték.

Fogadja az igen tisztelt gyülekezet minden tagja hasonló hálás köszönetünket, hogy megjelentek tanodánk ez ujonnan épült termében, hol jövődöben is a tudományok alapelvei és a reformált vallás igéi egyenlő mértékben fognak hirdettetni,

Boldog emlékü Trefort Ágoston, volt vallás- és közoktatásügyi miniszternek, kinek működése Magyarország közmívelődési történetében kitörülhetetlen nyomokat hagyott hátra s kinek érdemei elévülhetetlenek fognak maradni, egyik választóihoz intézett beszédében, a magyar nemzet felvirágzásának, fenmaradásának három feltételét állította föl, u. m. a tudást, a vagyonosságot és az egészséget, azon hozzáadással, hogy mindhárom föltételnek vallás-erkölcsi alapon kell nyugodnia.

Ezen föltételek együttes jelenléte bármely nemzet felvirágzásánál, fennállásánál annyira nélkülözhetetlen, hogy akár egyik, akár másik hiányzása esetében, a felvirágzás, vagy fenmaradás alig képzelhető, és ha a mesterséges utak, vagy talán erőszakos eszközök által valamely nemzet az emelkedés bizonyos fokára el is jut, jelentékenyebb rázkodás esetében menthetetlenül a hanyatlás, a megsemmisülés örvényébe dül.

Ezen föltételek megszerzésére minden időben és minden nemzet életében döntő befolyással voltak és lesznek az iskolák, tanintézetek, növeldek és pedig annyi-
val több sikerrel, mennyivel tisztábban nyitották meg a tudás forrásait; mennyivel gondosabban szoktatták növendékeiket a takarékosághoz, mint a vagyonosság első alapjához; mennyivel több gondot fordítottak azoknak testi erejük képségére, kifejlesztésére és mennyivel tisztábban oltották szívükbe a vallás-erkölcs érzületet.

Ezen föltételek megszerzésének, a székelyföldi református ifjuság nevelésének szolgálatában állott ezen mi, kezdetben szegényes, később kiterjeszkedett reform.

kollegiumunk is, a mi szeretett Alma Materünk, melynek ma új ruházatba öltözésének ünnepét üljük.

Mikor, mily viszonyok között, kiknek közreműködése által, minő áldozatok alapján keletkezett ez intézet; később mily úton növekedett, és mily úton jutott oda, hogy megviselt, a századok viharai által megtépett külsejét levetkőzhette és ma ily díszes ruházatban mutathatja be magát: az más illetékes előljárósági tag által fog megfelelő méltatásban részesülni.

Én e helyen csak arra terjeszkedhetem ki, ha vajjon ezen intézet a multban megfelelt-e a hozzá csatolt követelményeknek, és jövőendő fenmaradásának van-e létoka?

Én, ki koromnál fogva már csaknem a multhoz tartozom, ki ezen intézet ápoló ölén nevedtem föl: nagy lelki gyönyörrel emlékezem vissza azon időre, midőn ezen collegium megkülönböztetést nem ismerő szeretettel fogadott szárnyai alá, a tudás forrásait előttünk feltárta, a vallás igéit, az erkölcsi érzületet szivünkbe oltotta, testi épségünkről anyai szeretettel gondoskodott, demokratikus szervezetével az egyenlőség, testvériség, szabadság-szeretet, s az önértetet keblünkben fejlesztette; páratlan étkezési rendszerével egyfelől egészségünket védte, másfelől a takarékoság szellemét ápolta, meg nem hamisított tanredszerevel a magyar nemzet, a haza, a király iránti szeretetet, tiszteletet szivünkbe oltotta.

Nagy lelki gyönyörrel tekintek végig Magyarországtársadalmának minden rétegén, a közelet minden pályáján; mert mindenütt találkozem kiváló, tekintélyes, köztisztelőben álló férfiakkal, kik első kiképeztetésüket ez intézetben nyerték.

Végre elborult kedélylyel, de lelki megnyugvással tekintek vissza azon szomorú időre, midőn a törvénytelen hatalom a magyar nemzetnek s ez intézetnek is, megsemmisítésére tört; de ez intézet előjárói, tanárai önfeláldozó munkássága, tevékenysége mellett, a nehéz küzdelmet kiállotta, hitsorsosaink nagylelkű áldozatai által megerősödött, fölemelkedett.

Ily mult mellett, vajjon, kétségbe lehetne-e vonni jövőendő létjogosultságát, felekezeti szükségességét?

Nem lehet tagadni, miszerint a mai kor szellemének jelentékeny áramlata, főleg a közelmúlt évtizedben, arra irányult, hogy a közoktatást, az ifjúság nevelését kizárólag állami felügyelet és vezetés alá helyezze, hogy az iskolákat felekezeti jellegüktől megfoszsza.

En, megvallom, ezen áramlattal kezdetben sem értettem, most sem értek egyet; mert úgy vagyok meggyőződve, hogy az oly tanintézetben, hol az állam egyedül mindenható és mindent rendező, hol az egyháznak nincs egyenjogu befolyása, ha a vallás tanítása nincs is egészen mellőzve, de igen alárendelt helyzetbe jut.

Nem állítom ugyan, hogy a tudományok ott ne taníttatnának megfelelő arányban; azt sem állítom, hogy ott a hazafias szellem ne ápoltatnék, hogy a testi épiségre, egészségre kellő gond ne fordíttatnék: de azt bátran merem állítani, hogy a vallás tekintetében mind nagyobb tért foglal el az indifferentizmus, az ifjúság kebelében táplált indifferetizmus pedig a férfi korban nemcsak a vallás, hanem a nemzet, a haza, a közügyek, az ország alkotmányos intézményei, sőt ki merem mondani, a közszabadság iránt is indifferentizmusra, kosmopolitizmusra vezet. Erre pedig, éppen nekünk, vajmi kevés szükségünk van,

Általában pedig, minden tudás, vagyon, egészség hiu dolgok, ha azok nem vallásos-erkölcsi alapon nyugosznak; mert ily esetben, mint Berzsényi megmondotta: az állam romba dől.

Távol van tőlem, hogy az állam felügyeleti jogát kétségbe vonjam, vagy a magasabb tanintézetek, egyetemek felekezeten kívüli áldását meg akarnám támadni; sőt, igen is hiszem és vallom, hogy az államnak joga van, a tanítás mértékét megállapítani, annak megtartását ellenőrizni; de a foganatosítást a felekezetekre kell bízni; másfelől, azonban, az állam köteletségének tartom, hogy ott, hol a felekezet ereje fogyatékos, ez intézeteket anyagi támogatásban részesítse; mert a történelem tanúsága szerint, a felekezet magára hagyva, Európa egyetlen államában sem volt képes a közoktatást felvirágoztatni; de viszont, ha egyedül az államra bízánk a közoktatás, úgy pénzügyileg oly elviselhetetlen terheket hárítanánk rá, mely a közoktatást nagy mértékben hátráltatná.

A köznevelés, tehát, csak úgy haladhat helyes úton, ha az állam a felekezeti érdekeket nemcsak megnyágtatja, hanem támogatja is; vagyis, ha az állam a felekezettel szemben, nem vetélytárs, hanem versenytárs lesz.

Különben is, elvégre az államnak sem lehet más célja, mint az ifjúság helyes alapon való neveltetése; erre pedig, meggyőződésem szerint, két faktor bír döntő befolyással, t. i. sz iskola és templom; az értelem és a szív kimivelése.

Az iskola az értelem tehetségeinek kimivelését, a templom a szív érzelmeinek nemesbítését kell hogy czélozza; de e kettőnek együttesen, egyetértőleg

kell az ifjura hatni; mert egyik vagy másik tényező elhanyagolásából nemcsak félszegség, de veszély is származhatik; az értelmi tehetségek tulnyomó kimivelése, a szív érzelmei nemesítése nélkül, ha nem is atheizmusra, de materializmusra, sőt könnyen nihilizmusra vezet; a szív érzelmeinek tulfeszítése pedig, értelmi műveltség nélkül. vakbuzgóságra, bigottságra.

Midőn, tehát, a mondottak alapján, a felekezeti tanintézetek fentartását szükségesnek tartom, önként értetik, hogy kiválólág székely-udvarhelyi református tanodának fenmaradását mindenek fölé helyezem.

Mert, a mint a múlta nézve megemlítettem jövőre nézve is hiszem, hogy ezen tanoda itt, Magyarország keleti véghatárán nemcsak felekezeti, de nemzeti tetintetben is miszsiót teljesít; hiszem, hogy nemzetünk szegényebb sorsu gyermekeit megkülönböztetést nem ismerő anyai szeretettel fogja keblére ölelni, a tudás tiszta forrását fogja előttük feltárni, a protestáns vallást és erkölcsi érzést szívükbe oltani, testi épségükről gondoskodik, az önérzetet, a testvériség és szabadság-szeretetet, a takarékoság szellemét fogja bennük kifejleszteni; főleg pedig a magyar nemzet, a haza és király iránti szeretetet, tiszteletet fogja szívükbe oltani és ez által hatályos befolyást gyakorol arra, hogy a Trefort által felállított feltételek megvalósuljanak, t. i. hogy a magyar nemzet legyen értelmileg képzett, anyagilag vagyonos, egészségileg megtörhetetlen, vallás-erkölcsileg pedig feddhetetlen, mert a mái előhaladott társadalmi és politikai viszonyok között, az egyén, valamint a nemzet szellemileg csak annyit ér, a mennyit tud; anyagilag csak úgy lehet független, ha vagyonos, testileg pedig csak oly cse-

lekvényekre vállalkozhatik, minőket egészsége megbí-
r. Mindenek felett pedig, alkotásai csak úgy számí-
thatnak állandóságra, ha azok vallás-erkölcsi alapon nyu-
gosznak.

Hála a gondviselésnek, mely nemzetünket annyi
vész és vihar közül megmentette, hála nemzeti kormá-
nyunk felvilágosult, hazafias, szabadelvű szellemének :
intézetünk fennállását ez oldalról már veszély nem fe-
nyegei s itt, Magyarország erdélyi részében, a feleke-
zeti és vallásos türelem e klasszikus földén, veszély ez
oldalról sem fenyeget.

Ha egyáltalában veszély lehet, az csak bennünk
támadhat föl, a közönyösség, a részvétlenség, a vallás
és intézményei iránti indifferentizmus alakjában ; mert
utoljára is, egy felekezet fennállása hívei ragaszkodásá-
ban, egy tanintézet pedig tanárai alapos szakértelemmel
párosult buzgó tevékenységében, növendékei szorgalmá-
ban, kötelességérzetében találja meg létezése alapját ; a
történelem nem egy példát mutat fel, hogy kevésbé do-
tált tanintézeteket, tanárai és növendékei tettek hire-
sekké s gazdagabbakat a mondottak hiánya súlyesz-
tett alá.

Ezen tanoda tanárai buzgó tevékenységére nézve
garanciát találunk a közelmúltban. Ennek legeklatan-
sabb bizonyítéka, e nagy költséggel, még több gondnal
és fáradsággal teljesített építkezés és e mellett tanítói
kötelességüknek soha el nem hanyatlása.

Ez intézet növendékeiről pedig jogosan fölteszem
és elvárom, hogy azon általánosan elterjedt jó véleményt
mindig igazolni fogják, hogy t. i. a sz.-udvarhelyi kolle-
gium növendékei akarnak is, tudnak is tanulni.

Ugy legyen !

IV.

A collegium építésének rövid története.

Az új épület nagy termében felolvasta :

Gönczi Lajos,
igazgató.

Évtizedek óta érzi már a collegiumi előljáróság — főtiszteletű püspök ur, mélyen tisztelt közönség! — hogy a gőz s az elektromosság jelen századának szelleme az emberi tevékenységnek minden mezején, de kivált a culturalis intézmények fejlesztése, nevezetesen, az iskolák korszerű felszerelése s szaporítása érdekében, egyre növekedő követelésekkel lép fel. Hazánk, nemzetiségünk s egyházunk jövőjét is leginkább a közműveltség biztosítja. Ez a tanintézet, mely nemzeti közművelődésünk ügyét immár több mint kétszáz évtől fogva szolgálja, falainak megújítása és helyiségeinek kibővítése által újabb évszázadokra van előkészítve.

A múlt idők nagy alakjainak fenséges példáiból erőt s lelkesedést meríthetünk az övéknél sokkal könnyebb s egyszerűbb kötelességeink, hivatásunk pontos, lelkiismeretes betöltésére. Forgassuk csak a történet könyvének arany betűkkel írott lapjait s legott meg-

tudjuk, hogy voltak martírok, kik hitökért s vallásukért szenvedtek, voltak hősök, kik hazájukért vérzették el, és voltak férfiak, kik a tudomány és a felfedezések történetében tették nevöket halhatatlanná. Ezek érdemei, nagy erényei, nem múlnak el soha, fenn maradnak örökre és biztató, buzdító vezércsillagokként tündökölnek előttünk az élet küzdelmeiben.

Emlitem-e azokat a protestans papokat, kiket hitfeleikkel együtt világszerte üldöztek, börtönbe vetettek, majd többeket közülök gályarabságra hurezoltak, a legszörnyűbb kínzások között. És bátran viselték a gyalázatot, türték a kínzásokat, de hitöket, vallásukat meg nem tagadták. A hazafiságnak ki adta valaha szebb s dicsőbb példáját Leonidásnál? Ő Xerxes hadát a thermopilei szorosban feltartóztatva, elhullt mind a háromszázad magával, de hazáját megmentette. Ily hősi bátorság a világ minden népének példát adhat a lángoló hazaszeretetre. Hát történelmünk Kemény Simonja! aki Hunyadyval, hogy őt hazájának megtartsa, ruhát s fegyvert cserél és önmagát hősiesen feláldozza. A rettenthetetlen vitézség és hősi bátorság magasan tündöklő csillagaiként említettnek mindenkor az egri nők, a Boes-kay, Bethlen és Báthory szabadság-hősök is. Ifjuságunk szívében valóban könnyű a bátorság és lelkesedés tüzét felélesztetni, mert alig van történelem, mely ezekre több példát tudna felmutatni, mint a magyar.

Nem csak a vallás és hazaszeretet, hanem a tudomány is dicsekedhetik igazi hősökkel, kik meggyőződésükért sok üldöztetést szenvedtek. Ismeretes a hírneves tudós, Galilei esete, ki felfedezte a föld forgását. Eretneknek, istentagadónak kiáltották ki, üldözték, perbe fogták. Üldöztetései közepett mondta a tudós e ne-

vezetes szavakat: „És mégis mozog a föld!” Kepler, a csillagászat nagy mestere, felfedezéseiért szintén üldözéseknek volt kitéve. Columbus, Amerika felfedezője, azon merész nyilatkozataért, hogy a föld gömbölyű, nemcsak nevetség tárgyául szolgált, hanem mellőzés is volt osztályrésze.

Azok a nagyok, jelesek, kik felfedezéseikkel, tálmányaikkal az egész emberiség jóltevőivé lettek, rendszeren mellőztetést, számba nem vevést tapasztaltak, sőt sokszor éhezve, nyomorogva küzdöttek, dolgoztak, csak hogy meggyőződésüknek, számításukba vetett hitöknek diadalt biztosítsanak.

És mik volnánk a történelem e nagy alakjai nélkül?! Gondoljuk csak el, ha soha sem éltek volna hősök, felfedező tudósok, bátor férfiak, mi volna az emberiség léte? . . . Nem tudna senki lelkesülni, nem ismerünk a bátorság, a nemes-lelkűség, az önfeláldozás és áldozatkészség magasztos erényét. Mig, így előttünk vannak a történelem nagy alakjai, hogy biztassanak és bátorítsanak.

Ha nagy emberek tűnnek fel, az ők életük a történelemé, példájuk mindenkinek világít; halhatatlanokká lesznek, mert nevöket nagyszerű tetteik emléke örökre bevési az emberiség szívébe, lelkébe. Az egyszerű ember nemes törekvése, sikere, áldozatkészsége ugyan kisebb körben, de saját környezetében szintén fenn marad, hatása el nem múlik, mert a jó példa mások előtt is ragyogván, buzdít, lelkesít. Ezt igazolja collegiumunk keletkezésének története is, melyet az idő kimértségéhez képest, igen rövidre fogva, előadni megkísérték.

Egy nemes keblű főúr áldozatkészsége veti meg alapját ez iskolának a XVII század második felében.

A XVIII. század közepén innen az isteni gondviselés oly férfit állit az intézet élére, kinek nemes törekvése és lelkesedése, az akkori idők követelményeinek megfelelően, a collegiumnak épületet emel s abban az osztályok számát kiegészíti. Az elért siker bizalmat kelt mindenfelé és keletkezik az alapítóknak hosszú, díszes sora, melyben Kis József, a legkimagaslóbb alak, annak a tanárnak a fia, kinek szelleme a jelen századra is megvilágítja az utat, melyen iskolánknek haladnia kellett, míg a mai örvendetes napot megünnepelhette.

A mint az imént is említém, e collegium régibb s újabb falai is egyesek nemes buzgalmának, áldozatkész-ségének köszönik lételöket. Bethlen János, Apaffy Mihály erdélyi fejedelem cancellarius, volt e tanintézetnek első megalapítója 1670-ben, azon ezer darab arannyal, melyet egész váratlanul elhunyt Zsófia nevű leánya nászajándékára félre tett. S mintha a végzet száz évi nehéz megpróbáltatást tartott volna fenn számára: 1768-ban áll Kis Gergely tanár az élére, hogy a fejlődés küzdelmes útján lassan haladó iskolát új életre keltse. Először is egy alkalmas iskola-épület létrehozása érdekében tesz lépéseket, minek következtében az akkori fő-consistorium megbízottjai a collegiumot megvizsgálván, 1770. február 7-ikéről keltezett jelentésökben a megtekintett épületről így nyilatkoztak: „Hossza 18, szélessége az udvarral együtt 15 öl. A szobák szélessége a tornáczezal együtt 4 öl. A falak alsó része kőből épült ugyan, de keskeny, vékony, romladozó s elkerülhetetlenül szükséges új alapra építeni, annál is inkább, mivel az épület felső része fából való, igen elromladozott; tűz által könnyen elpusztulhat. Ha ki-
gyulna, hamvá lennének a szomszédságban levő tem-

plom, professori és papi házak, a nemes szék háza és levéltára.“

A főconsistorium a gubernium útján az udvartól az építkezésre az engedélyt kieszközölván, br. Daniel István, Kerekes Pál, Ferenczi Pál gondnokok és Kis Gergely tanár az előkészületeket azonnal megteszik. Maros-Vásárhelyről egy Sohimd nevű kőmives-pallért hívatnak s a tervet és a költségelőírányzat egy részét ennek véleménye alapján összeállították. A régi iskolának déli felét változatlanul hagyták, csak közfalaira nézve kívántak némi újítást, módosítást. Az egész épület két emeletre volt tervezve. E terv szerint 29 szobának kellett lenni, melyek közül 16 egyenlő nagyságú, (úgy hossza, mint szélessége két és fél öl), 5 szoba ezeknél fél öllel kisebb, 8 pedig az előbbieknél is nagyobb, de egymáshoz viszonyítva, egyenlő. Az alsó emelet szélső falait fél öl vastagra tervezték, a felsőeit fél lábnyival keskenyebbre. Megállapították, hogy bolthajtásra és nem gerendákra építnek, mivel a költség így csak kevésbé megy többre, de az épület sokkal szilárdabb, állandóbb lesz. A kőmives munkát, a kőmivesek mellé szükséges napszámosok állításával együtt, maga Sohimd vállalta el 3280 német forintért. Ezen kívül az ács, asztalos, üveges stb. munkákra nézve is tettek hozzávetőleges számításokat; melyeknek összege 10,000 forintnál többre ment.

E tervezetet a főconsistorium 1770. szeptember 16-án tárgyalta s el is fogadta. Egyúttal a költségek fedezésében is támogatást nyújtott, mivel az iskola tőkéje nem bírta volna ki az építkezés terheit. A főconsistorium tagjai önként ajánlottak fel kisebb-nagyobb összegeket, így p. o. gróf Lázár János 400, gróf Te-

leki László 300, Málnási László, kit gyűjtő-könyvecskék kibocsátásával is megbíztak s a ki később iskolának szép adományt tett, 50 magyar forintot ígért.

1771. április 26-án a faépületet ledöntötték, helyét megtakarítván, május 2-án a fundamentum ásásához fogtak. E munkában az iskolai ifjuság oly nagy buzgóságot fejtett ki, hogy pár nap múlva már a kőmívesek is munkához láthattak, úgy, hogy május 6-án 21-en rakták a 8—9 láb mélységű alapot, melynek szélessége 4 láb; a földszinén felül a kőfalat fél öl vastagon hagyván. A kőmíves munkával annyira haladtak, hogy május végén a papi-telek felől való szárnyon az alsó sor ablakait már boltozták s a régi épületnek az utca sorra néző részét is bontogatni kezdték.

Az ács-munkát sepsi-szentgyörgyi Molnár János végezte el, ki a fedél alá is szobákat csinált 380 magyar forintért. Az asztalos egy rámás ajtót, bélléssel együtt, 5 m. forintért, ablakokat rámostól 2 frt 4 dénárért készített.

Május 6-án, mikor az építés megindításáról a gondnokok a főconsistoriumot értesítik, már azt is jelentik, hogy pénzük fogyatékán van. Kérik tehát a főconsistoriumot, hogy e nagy szükségben gondoskodjék a költségek fedezéséről. A főconsistorium, mivel többet nem tehetett, 700 m. forintot szavazott meg a kívánt célra. Egyszersmind Kis Gergely professort felszólította, hogy az építés tovább folytathatása végett, adakozásra hívja fel a közönséget.

Erre indította meg Kis Gergely azt a mozgalmat, melynek hullámai megyénk határain messze túl terjedve, Háromszék és Erdővidék lelkes fiaihoz, sőt igen sok erdélyi főurunkhoz is eljutottak. A Bethlenek, Tele-

kiek, Nemesek, Rédeyek, Toldiak, Bánffyak, Kordák és Danielek siettek pénzzel és buzditással jöni segítségére a szükségben levő iskolának; a főranguk után következtek a köznemes családok, ezek után egyesek és közösségek, sőt a nemes székely székek is, köztük legelől Udvarhelyszék, egymással vetélkedve a buzgóságban, terménybeli, épület-anyag és pénzadományaikkal követték a fő- és köz-nemesség buzditó példáját. Így épült fel pár év alatt, jó részben önkéntes adományokból, ez a maiglan is szilárdan álló négyszögű épület, e díszes második emelet helyén akkor csak padlás-szobákkal.

A Kis Gergely sikereinek meg lett az a messzire kiterjedő hatása, hogy a székely-udvarhelyi iskola felvirágoztatásának eszméje hitsorsosaink körében egyre terjedett, évről-évre gyarapodott a kegyes alapítók száma, nőttön nőtt az intézet jó hírneve, úgy, hogy már 1832-ben, a jogi tanszék felállításával főiskolai rangot nyert, melyről véglegesen csak 1870-ben, a jogi tanszék megszüntetésével, mondott le, hogy anyagi és szellemi erejét egyedül középiskolájának szentelhesse.

Az épületnek, minden hiányai mellett is, 114 éves multja volt 1886-ban, mikor a 2-ik emeletet pótló padlás-szobák lebontattak. Már e század elején foglalkozott az előljáróság az épület kibővítésének gondolatával, mert a tanulók alig fértek el a helyiségekben; tervet is készítettek, de annak kivitele, a szükséges költségek hiánya miatt, haladt-maradt; be kellett érni azzal, hogy a hátulsó udvar északi oldalán fából néhány osztálynak használt szobát építettek. A megvalósíthatás reményével azonban csak 1880-on innen foghatott előljáróságunk a tervezgetéshez, mivel akkor vált kétségtelenné, hogy pénzalapjaink évről-évre némi fölösleget adnak, mi

igen czélszerűen felhasználható az elodázhatatlanná vált építkezésre. A padlás-szobák düledező falai mindegyre összeomlással fenyegettek, de különben is szerfölött sötétek valának s úgy a kapu mellett, mint a hátsó szögleten a feljáró igen alacsony, keskeny és annyira alkalmatlan volt, hogy a benlakásnál elkerülhetetlen költözködés, butorszállítás rendkívül sok bajjal és akadályllyal járt. De a mi egy együttlakásos intézetnek legelső feltelete, tudniillik a szükséges helyek közelsége nem volt meg teljességgel.

E mellett a természettudományok tanításához szükséges tanterem és megfelelő szertárhelyiségek hiánya is napról-napra érezhetőbb lett. Hiszen a kor ismeretei gyarapodnak, a tudományok nagy léptekkel haladnak, a találmányok szaporodnak, hatalmas verseny támad minden téren. Az iskola az élet eme komoly versenye elől nem zárkozhatik el, de sőt lépést kell hogy tartson a kor különféle irányu haladásával. Az élet tehát mindig több tanulni valót, komolyabb munkát követel az iskolától. Ily körülmények közt azonban az iskolának még egy másik és nem kevésbé fontos kérdéssel is kell foglalkoznia s ez: a munka lehető megkönnyítése. Megkönnyíteni az ismeret szerzést, megkedveltetni a munkát, sőt, ha lehet, még élvezetessé is tenni: ez a másik nagy feladat. Ezt pedig alkalmas tanszerek és eszközök nélkül, kivált a természettudományok tanításánál, a legelkessebb tanárnak sem sikerülhet.

Az építés szükségessége felől mindenki meg levén győződve, 1884-ben megkésztítettük a tervet és költségvetést, melyet Kovács Gábor, kir. mérnök ur, iskolánk egykori növendéke, az előljárási óhajának megfelelően úgy állított össze, hogy a szomszéd tanári-lak is, mely

az iskola-épületnek kiegészítő részét teszi, szintén kiépíttessék 2-ik emeletre, egyfelől a symmetria kedvéért, másfelől pedig a hátsó udvaron összeomlott tantermek pótlása céljából. Megállapítottuk azt is, hogy első sorban a pénzalapok fölöslegeiből vesszük az e végre szükséges költségeket. Ebbeli felterjesztésünk már a mélt. állandó Igazgató-tanács előtt feküdt, midőn 1885. végén dr. Szász Béla, egyetemi tanár és igazgató-tanácsos ur, mint miniszteri biztos, a javító érettségi vizsgálaton iskolánknál megjelenvén, saját szemével győződött meg collegium-épületünk szűk és a 2-ik emeletnek már-már életveszélyes volta felől s így a főhatóság engedélyét nyilván az ő szives közbenjárására kaptuk meg e látogatás után már néhány hét múlva.

A költségvetés 36 ezer forintban lett megállapítva és a mélt. állandó Igazgató-tanáctól is helyben hagyva. Az építkezésnek két év alatt kellett e terv szerint, a szükséges átalakításokkal együtt, megtörténnie. A kőmives és ács-munkák elvégzése, előre megállapított egységárák mellett, a jó hírnek örvendő segesvári Létztestvérek vállalkozó-czégnek jutott feladatául, mint a mely három ajánlattevő közt, legtöbb garantiát és legkedvezőbb feltételeket nyújtott iskolánknak a terv keresztülvitelére. Az asztalos, lakatos és bádogos munkákat a helybeli „Gyertyánffy Jónás fiai“ szolid czég kapta meg; az üvegezést az idevaló Szongott-féle kereskedelem teljesítette. A kőmives és ács-munkákhoz való anyagok beszerzése házilag történt az inspector-professor és a senior által, jó részben az építést megelőző években.

1886. tavaszán legelőbb is az új lépcsőházak megkészítéséhez fogtak, mi szerencsésen sikerült s egyidejűleg az épület észak-nyugati sarkán, mely mellé a clo-

settet kellett hozni és a folyosókkal össze is kötni, egészen új fundamentumot és új falakat raktak, mivel a régi nem látszott elég erősnek két emelet terhének elviselésére. Ezzel kapcsolatosan megindult a closet építése is, mit eleinte 1887-re akartunk elhalasztani, de az építő-mester ajánlatára külső falait még 1886-ban felrakták, mert különben nehéz lett volna a főépülettel szilárdan összekapcsolni. Minthogy téglá az előre beszerzett 250 ezeren felül, az akkor folyamatban volt városi építkezések miatt, a closethez nem volt kapható, a collegium kertben maga az iskola vettetett a Külkülön túl levő agyagos, omladékos oldalból mintegy 170 ezeret s így az egész épület 1886. őszén fedél alá kerülhetett.

A felső emelet utcza és papilak felőli részén négy közfal négy szobában elhagyatott, hogy így néhány tagasabb helyiséggel rendelkezünk, akár lakásra, akár tanításra; egyebütt „falra falat“ elv szerint ment a 2-ik emelet felrakása. A régi padlás-szobákat junius közepén kezdték lebontani és október elején a helyökbe épült új szobákban már taníthattunk; az egyik tanévet, az 1885—86-ikat, junius 10-én végezvén be, a következőt pedig szeptember 29-én nyitván meg.

Időközben az eredeti terven felsőbb jóváhagyással annyit változtatni kellett, hogy az ima-terem nem a régi helyén, tudniillik az első emelet nyugati oldalán, hanem a felett, tehát itt, a második emeleten készült el, mivel itt a falakat könnyű szerrel lehetett tetszés szerinti magasra emelni, míg ott, a symmetria megvarása nélkül nem lehetett volna. A régi ima-teremből a természettudományi tanterem, mely rajztanításra is be van rendezve, és a természetrajzi s vegytani szertár két szobája került ki két közfal építése által.

1886. őszén az építés nagyjában befejeztetett, 1887-re maradván a vakolás, a külső díszítés, a tanári szállás meg a földszinti és első emeleti szobák ablakainak tervszerű megnagyvitása és azok falainak újra vakolása, mi nagy részben a tavasz és nyár folytán véghez is vitetett, a nélkül, hogy azért a tanítást időnként meg kellett volna szakítani, vagy a szüneteket, az egy szüreti kivételével, meg kellett volna nyújtani. Az átalakítás és új emelet építése következtében, azon a legnagyobb bajon, hogy t. i. a closet távol esett a lakószobáktól, segítve lett, mi collegiumunknak legfőbb nyeresége; kaptunk két elég kényelmes feljárót az épület két megfelelő sarkán; rendelkezünk természettudományi tanteremmel, természettani és természetrajzi szertár helyiségekkel, melyek nevezett tanteremmel egyenes összeköttetésben állanak; rajzteremmel, érem- és irattárral, könyvtári helyiségekkel, sok jó lakó- és tanszobával. Összesen 46 helyiségünk van, ebből lakó-szoba 18, tanterem 12, könyvtári helyiség 5, a többi az imént említett czélokra szolgál. Az építkezés mintegy 45 ezer forintba került, a lakószobák belső felszereléseinek költségén kívül, mely 50,000 frtra egészítené ki az épületre fordított összes kiadásokat. Anyagbeszerzés 18,894 frt 62 $\frac{1}{2}$ kr; kőműves és ácsmunka 18,628 frt 85 kr, ebből a két tételből m. e. 1600 frt a collegium fogadójára és a tanári szállásoknak jó karba hozására fordított; asztalos, lakatos és bádogos munkákra 4023 frt 35 kr és egyéb vasneműekre m. e. 2500 frt; üvegezésre 482 frt 83 kr volt a kiadás.

Az épület átalakítása, kibővítése s részben való felszerelése léczfalvi Gyárfás Domokos, Nagy Lajos és Sebesi Ákos gondnokságuk alatt történt meg, Félegy-

házi Antal gazdasági felügyelő-tanár, éber felvigyázása, lankadást nem ismerő kitartása s igazi lelkesedéssel teljesített ellenőrző intézkedései mellett. Meleg érdeklődést mutatott az ügy iránt a méltóságos állandó Igazgató-tanács, a tanári s tanítói testület minden egyes tagja, sőt az egész művelt közönség. Sokat fáradozott Illyés István senior is a gazdasági dolgok elintézése körül.

És most még csupán néhány szót. A csodás találmányok, nemes tanuló ifjuság, nagyon megkönnyítik az ember munkáját. Villany, gőz s az erők sokféle alkalmazása mind szolgáltatásban állnak a mai kor fiának. Sőt szellemi téren is oda jutottunk, hogy a tudományok elsajátítása is a sok instructiv taneszközzel jóval könnyebben elérhető, mint ennek előtte. A természettudományok szemmel látható módon bizonyítják be az igazságokat, melyeket így kísérletek és szemlélés után, szinte lehetetlen elfelejteni. A számtanban, mértanban a hosszas buvárlások által megtalált formulárek megkönnyítik a felfogást, egyszerre felderítvén bonyolult képleteket. A logaritmusi táblázat például a számolás fejtőre munkáját óriási mértékben megkönnyítette.

A tudomány régibb bűvarai nehéz küzdelmekkel, nagy fáradtsággal buvároltak; a mit a mai kor gyermeke a tudomány pompás segédeszközeivel egy pillanat alatt tisztán megért, felfog, nekik hosszas kísérletezés és fáradságos tanulmányozás árán kellett felismerni. Ha a kor haladásával lépést akarunk tartani, nekünk sokkal többet kell végeznünk, alkotnunk és létrehoznunk, mint elődeinknek, mert szűgyen volna e század gyermekeire, ha annyi segédeszköz, annyi könnyítés mellett, sem tudnók többre vinni, mint hajdanta. Ez a gondo-

lat vezéreljen titeket, nemes ifjuság, erőitek felhasználására, önbizalmatok felköltésére s kötelességeitek pontos, lelkiismeretes teljesítésére, mert csak úgy róhatjátok le tartozásaitokat az Isten, szülőitek, hazátok, iskolátok és embertársaitok irányában.

Én nem hiszem, hogy valaki boldog lehessen, ki Istenét és vallását tiszta szívből nem szereti; én nem hiszem, hogy az szeresse szülőit, a ki az iskola törvényeit meg nem tartva, önmagát ámitva, szülőit megcsalva, munkátlanul tölti idejét; de azt igen is hiszem és jól tudom, hogy az ilyenből sem jó ember, sem tisztességes polgár, sem jó hazafi soha sem lesz, sőt terhére fog válni az emberiségnek. Tiszteljétek hát a törvényt és szeressétek, ifju barátim, a munkát s akkor majd az életben is boldogok lesztek. Ugy legyen!

V.

ÁLDÁS,

a főiskola új épületében az ünnepély befejezésénél

mondotta :

SZÁSZ DOMOKOS,

ref. püspök.

Mindezeknek utánna ünnepszentelésünkre tegyük föl a koronát! Főpásztori áldásra emelem föl kezemet! Nem én, erőtlén ember, — általam az Úr szól, *kitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék.*

Legelsőbben is feléd fordulok, anyaszentegyházunk gondnoki karának években, érdemekben gazdag Nesz-tora!*) ki több, mintegy fél század óta szivedben élő hittel és mindig hű szeretettel szolgálsz egyházadnak, s abban kiváltképpen ennek az anyaintézetnek, melynek javáért, fölvirulásáért munkálni, időt, erőt áldozni soha meg nem szüntél. Hosszas és hű szolgálattételed jutalmául az Isten megengedte neked érned e napot, melyen ajkaidra illenének az agg Simeonnak szavai: „*Immár bocsásd el Uram! a te szolgálodat békességgel, mert látták az én szemeim idvességednek örömét!*“ De mi arra

*) Ez a főgondnok: Léczfalvi Gyárfás Domokos. Szerk.

kérjük az élet megtartó Istenét, hogy ne bocsásson még el téged, hogy ez általad meleg szeretettel körülölelt intézet fölvirulását szemlélve, még sokáig élvezhesd a hű kötelességteljesítés boldogító örömeit tisztelőid nagy seregétől s szeretteidtől környezetten. Az Úr nevében ime, én megáldlak téged.

Megáldlak titeket is érdemes gondnok-társai! kik példáját követve, nyomdokain haladtok, hogy lehessetek ti is hű gondozói e drága intézetnek oly sokáig, mint ő! Engedje a kegyelem Atyja, hogy körítse majdan a ti hálántékaitokat is a hálás elismerésnek oly gazdag koszoruja, mint az övét most!

És legyetek az Istentől áldottak ti is, kik a tudatlanság homályában a világosságnak vagytok itt szövétnekei, az elméket fejlesztő, s a szíveket nemesítő igazságoknak apostolai. Hirdessétek az igazságot nemes bátorsággal, annak bizonyos győzelmébe vetett hittel s mindig atyai szeretettel.

Ti pedig nemes ifjak! kiknek jövőjén vallásos és hazafias reménységgel csüng lelkünk tekintete, igyekezzetek méltók lenni az érettetek hozott sok áldozatra, a felettetek örökös hű gondra, s a titeket körülölelő szeretetre, hogy nevelkedjenek föl bennetek az anyaszentegyháznak, s a hazának hű fiai! Áldjon meg az Isten titeket!

És titeket is mindnyájan k. afiai! kik velünk együtt ünnepet szenteltetek, kik a hála és öröm érzelmeiben ma velünk egyekké lettetek, megáldjon az áldások adója kifogyhatatlan kegyelmességének nagy gazdagsága szerint.

Te pedig, igazságnak, világosságnak és szeretetnek immár fölszentelt Csarnoka! állj fönn meg nem ingó

erőben, magas méltóságodban fenséges küldetésed javára! Falaid között évről-évre az egymás nyomába lépő nemzedékek hosszú sora, az igasság szerelmétől áthatott elmével, s a jóra fogékony szívvvel megáldott ifjaknak nagy seregei gyülekezzenek össze s lobogjanak itt szüntelenül az előre haladásnak, a tiszta erkölcsöknek s a haza szeretetének szent lángjai, fényt hintve e nemes városra, az anyaszentegyházra s a magyar nemzetre!

Mi pedig nagy hálaadással áldunk, magasztalunk téged, igazságnak s szeretetnek örökké élő Istene! hogy megengedted érnünk e napot s közölted velünk kegyelmed ajándékait szent fiad az úr Jézus Krisztus által, kinek nevére szálljon dicséret, dicsőség most és mindörökké. Amen.

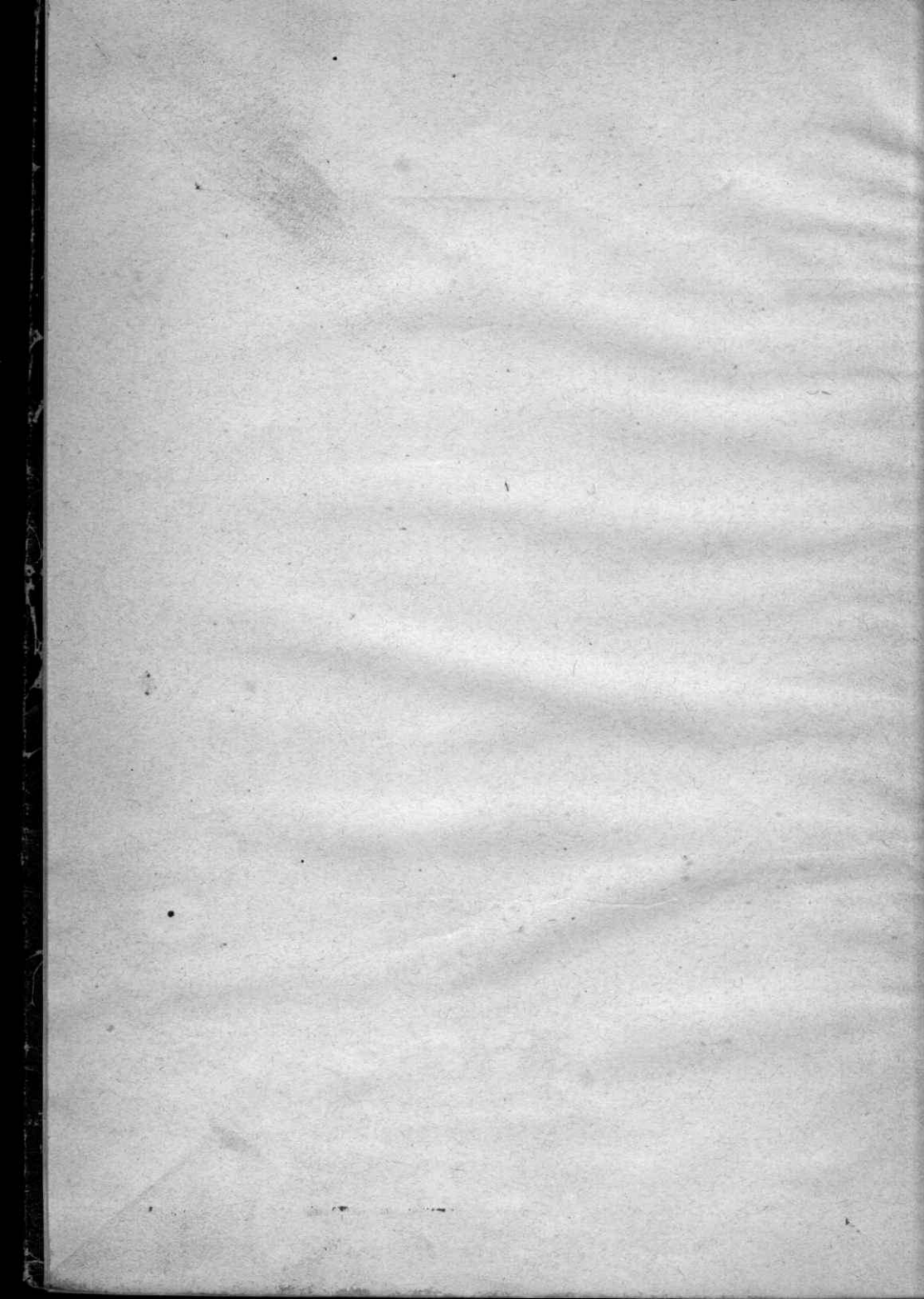

TARTALOM:

	Lap.
I. Felszentelő ima	3.
II. Egyházi beszéd	8.
III. Gondnoki beszéd	21.
IV. A collegium építésének rövid története . . .	28.
V. Főpásztori áldás	41.

Portrait d'un homme et d'une femme

